

УДК 347.964.2:347.962:347.92

НА ШЛЯХУ ДО АКМЕОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ СУДДІВСЬКОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

ON THE WAY TO THE ACMEOLOGICAL DEVELOPMENT OF A JUDGE'S PROFESSIONALISM IN THE ADMINISTRATIVE PROCEDURE IN UKRAINE

Немченко В.О.,

*аспірант кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету*

Стаття присвячена вивченню особливостей суддівського професіоналізму в адміністративному процесі України на шляху його акмеологічного розвитку. Автором приділено увагу співвідношенню ресурсних можливостей людини та вимог професії судді адміністративного суду. Окремо характеризуються показники стану мотиваційної сфери діяльності судді. Звертається особлива увага на акмеологічну концепцію професіоналізму та з'ясовуються характеристики професійно-психологічної стійкості суддів.

Ключові слова: адміністративний процес, акмеологія, діяльність, правосвідомість, професіоналізм, психологія, суддя.

Статья посвящена изучению особенностей судейского профессионализма в административном процессе Украины на пути его акмеологического развития. Автором уделено внимание соотношению ресурсных возможностей человека и требований профессии судьи административного суда. Отдельно характеризуются показатели состояния мотивационной сферы деятельности судьи. Обращается особое внимание на акмеологическую концепцию профессионализма и выясняются характеристики профессионально-психологической устойчивости судей.

Ключевые слова: административный процесс, акмеология, деятельность, правосознание, профессионализм, психология, судья.

The article studies the peculiarities of a judge's professionalism in the administrative process in Ukraine on the way to its acmeological development. The author attends to the correlation of resource abilities of a human being and the demands of the profession of a judge in the administrative court. The article offers separate characteristics of the state of a judge's motivational sphere. The author pays special attention to acmeological conception of professionalism and reveals the characteristics of professional psychological stableness of judges. The researcher proves that the basis of psychological analysis of the professional activity of a judge in administrative court is the acmeological conception of technological innovation. The author exposes the primary and secondary processes in the sphere of administrative legal procedure. The article gives a detailed examination of the essence of a judge's mental self-regulation which consists in the ability to control his/her own actions and states. The author analyses methodological approaches in studying the theory of the professional activity of a judge in the administrative court; the researcher concludes that these approaches differ substantially from contemporary demands of administrative and delictual conduct.

Key words: administrative process, acmeology, activity, legal awareness, professionalism, psychology, judge.

Актуальність. Психологічні особливості професійної діяльності в адміністративно-процесуальній галузі здавна привертала увагу теоретиків і зацікавлених практиків. Проблеми професіоналізму та компетентності, виявлення умов для забезпечення особистісно-професійного розвитку й досягнення індивідуумами професійного «акме» розглянуто в дослідженнях російських науковців О. Анісімова, О. Бодальова, А. Деркача, В. Зазикіна, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. РУДКевича та ін. Як показує російський досвід, без відповідного аналізу професіоналізму й компетентності не завжди вдається досягти належного професійного рівня підготовки управлінських кадрів.

Аналіз останніх досліджень. Проблематикою суддівського професіоналізму в адміністративному судочинстві цікавилися В. Авер'янов, Н. Ахтирська, С. Ківалов, Т. Коломоєць, В. Колпаков, М. Костицький, О. Кузьменко, В. Марчак, О. Пасенюк, О. Рябченко, А. Селіванов та ін.

Разом із цим дотепер кількість кандидатських дисертацій за подібною проблематикою мінімальна, а опубліковані результати монографічних досліджень на рівні докторських дисертацій за останні десятиліття відсутні взагалі. В сучасній науковій літературі та періодиці частково відображено тільки окремі аспекти цієї проблеми. При цьому мето-

дологічні підходи в дослідженні теорії професійної діяльності судді адміністративного суду істотно відрізняються від сучасних потреб в адміністративно-деліктному провадженні.

Метою статті є дослідження особливостей суддівського професіоналізму в адміністративному процесі України на шляху до його акмеологічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Проблема професійної правосвідомості у формуванні судового рішення, у достовірності і правомірності якого суддя не має сумніву, це, по суті, проблема реалізації вимог закону в судовому акті, що виноситься в адміністративній справі. За цих умов постає питання про подальшу розробку методологічних засад психолого-акмеологічної теорії професійної діяльності судді адміністративного суду з метою забезпечення подальшої ефективності його унікального професіоналізму, психолого-акмеологічного розвитку його особистісно-професійного потенціалу. Актуальність розроблення теоретико-акмеологічних засад професійної діяльності судді-адміністративіста не лише через потребу наукового осмислення цієї проблематики, але й у зв'язку з триваючою дискусією з приводу подальших напрямків реформування судової системи України, перманентними змінами законодавства тощо. З метою упорядкування теоретичних засад професійної діяльності судді адміністративного суду вступ до психолого-акмеологічного вчення враховує його унікальний професійний дуалізм, що дозволить гіпотезі поглибитися в самостійне вчення.

У процесі дослідження використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є основні принципи, розроблені в суспільних, природничих і технічних науках зусиллями українських і російських учених, які використовує й розвиває акмеологія, а саме – принципи системності, активності, розвитку, детермінізму, єдності свідомості й діяльності; спеціальні й конкретні методологічні принципи акмеології.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній адміністративно-правовій науці на міждисциплінарному рівні досліджено професійну діяльність судді адміністративного суду як багатовимірний феномен, який виражається у поліваріантності акмеологічного розвитку його особистісно-професійного потенціалу.

Основою на наведеному вище, ми пропонуємо своє власне бачення проблеми створення акмеологічної концепції інформаційно-технологічної інноваційності професійної діяльності судді адміністративного суду, що ґрунтується на визначенні та розробці шляхів удосконалення існуючого оперативного-службового механізму процесуальної та непроцесуальної (організаційної) психологічної взаємодії судді.

Системний підхід припускає центральним аспектом дослідження процес діяльності судді адміністративного суду й дозволяє дати досить точний опис цього процесу з урахуванням усіх елементів, що беруть участь у ньому.

Поняття діяльності відіграє ключову роль у психології праці як науковій дисципліні і юридичній праці як її підгалузі, що виконує ряд найважливіших функцій. За концепцією С. Л. Рубінштейна, діяльність – це психологічне поняття, яке визначається активністю або процесуальністю, а саме – специфічною предметно- та соціально-детермінованою організацією, яку варто позначати терміном «діяльність». Він приписує не самим психічним процесам, а їхнім зовнішнім проявам, формам та безпосередній дії на зовнішній світ – будь це світ речей чи людей – немає значення.

В основу психологічного аналізу професійної діяльності судді адміністративного суду покладена акмеологічна концепція технологічної інноваційності, що, у свою чергу, первинно ґрунтується на фундаментальних засадах основоположника «діяльнісного підходу» О. Леонтьєва, який вважає, що діяльність – це активність, яка рухається мотивом (предметом потреби). Складовим її окремим діям відповідають цілі, а способам дій – умови дій [1, с. 105].

Науковцями висловлюються думки, що діяльність включає такі елементи: мету, засіб і результат [2, с. 86-94], або мету, засіб, результат і сам процес діяльності [3, с. 268], або мету, засіб, результат і форму самого процесу діяльності, або об'єкт, суб'єкт, мету й очікуваний результат, а також засоби, методи та способи діяльності, або суб'єктів, учасників, юридичні дії й операції, засоби і способи їх здійснення, результати дій [4, с. 52], або мету, завдання, цілі, суб'єктів і об'єктів, принципи, функції та напрями. Висловлюється також думка, що структуру діяльності утворюють такі елементи, як стадії, етапи, дії, операції [5, с. 110].

Психологічний механізм будь-якої діяльності складається: з мотиву; загальної мети; програми дій; умов діяльності тощо. Не є винятком у цьому плані й судова діяльність, зокрема – в адміністративному процесі. Дії, що її складають, – це свідомі вольові акти. В їх регуляції домінуюча роль належить мотиву і меті, свідомості і волі. Це не заперечує значення елементів психіки, що взаємодіють із свідомістю, і які, в певній мірі, визначають її спрямованість. Так, «психологічна (операційна) установка особи безпосередньо впливає на вибір способу дій» [6, с. 122]. У той же час традиції, звички, стереотипи, інтуїція, професійний досвід, емоції тощо безпосередньо обумовлюють зміст і характер обох видів названої діяльності.

Психологічна наука визначає діяльність як специфічну людську форму взаємодії із середовищем [7, с. 91]. Психологи визначають діяльність як динамічну систему взаємодій суб'єкта із світом, в процесі чого відбувається виникнення та втілення в об'єкті психічного образу, а звідси й реалізація опосередкованих ним відносин суб'єкта у предметній дійсності [8, с. 101].

Таким чином, діяльність – це суто людський спосіб відношення до світу, сутністю якого є перетворення й підпорядкування матеріального світу людським цілям, спонуканням і волі, тобто всьому тому,

що становить духовну сторону людського буття і є істинно творчим відношенням до навколишнього середовища, створенням нового, неповторного, того, що не зроблене природою. Тобто це активність особи, що спрямована на пізнання й перетворення соціуму в цілях задоволення власних потреб. Цей процес за своєю сутністю соціальний, містить у собі такі складові: сам процес діяльності, мета, засоби і результат діяльності. Отже, діяльність є специфічною людською формою відношення до навколишнього світу, зміст якої складає його доцільну зміну і перетворення на користь людей.

Вважаємо, що одним з найбільш вдалих є наступне визначення діяльності як форми активного відношення суб'єкта до дійсності, спрямованої на досягнення свідомо поставлених цілей і пов'язаної зі створенням суспільно значимих цінностей або освоєнням соціального досвіду [9, с. 136]. У наведеній дефініції більш загальною категорією, за допомогою якої визначається діяльність судді, зокрема, в адміністративному судочинстві, виступає загальнопсихологічне поняття «відносини». Воно є синтезом всієї системи взаємодії суб'єктів судово-адміністративної діяльності як первинної субстанції (процеси першого порядку), включаючи багато інших соціально-психологічних аспектів, у тому числі й адміністративно-управлінські, як вторинні або процеси другого порядку. Тобто ми бачимо результат професійного впливу судді на впорядкування адміністративно-процесуальної діяльності через судово-владну дію (діяльність) й повернення до поставленої мети – результату погоджених дій, спрямованих на вирішення адміністративного делікту або розв'язання адміністративної справи по суті. Виділення первинних і вторинних процесів у сфері адміністративного судочинства й, одночасно із цим, активного натиску реалізує системний принцип багаторівневості й ієрархічності у міжвідомчій системі, що склалася зі співробітників різних правоохоронних та інших державних органів.

Ми виходимо з того, що аналіз діяльності не може здійснюватися взагалі [10, с. 192-203]. Він теж конкретний, як і сама професійна діяльність судді адміністративного суду. Тому аналіз професії судді й психологічне моделювання судово-адміністративної діяльності є ланками одного ланцюга і є взаємозалежними й взаємо визначеними складовими частинами професіографії.

Таким чином, професіографія несе на собі важливе психолого-акмеологічне навантаження й розширює обрії реалізації певних професіонально-психодіагностичних цілей. Вона входить у методологічний простір юридичної психології як повноправний сутнісно значимий феномен.

Водночас, розглядаючи акмеологічні проблеми професіоналізму судової діяльності, потрібно визначити, що предметом акмеології є вивчення фаз, закономірностей, механізмів та способів розвитку професійно визначеної дорослої людини, включаючи професійну самосвідомість, самовдосконалення та саморегуляцію особистості.

Особистість судді адміністративного суду характеризується якісними та кількісними проявами психічних властивостей, які формують її індивідуальність – поєднання психологічних особливостей як людини й фахівця, що надає цій особі своєрідності, відмінності від навколишніх і, навіть, певної професійної унікальності. Знання юридичної психології дозволяє удосконалити професійну діяльність судді, допомагає йому будувати та регулювати взаємовідносини з людьми, поглиблено розуміти мотиви їх вчинків і поведінки, пізнавати об'єктивну дійсність, вірно її оцінювати та використовувати одержані результати в практичній діяльності.

Професіоналізм дуалістичної діяльності судді адміністративного суду характеризується, насамперед, високою рівнобічною продуктивністю цієї діяльності. Таке визначення професіоналізму діяльності можна вважати за основне в акмеології, і тому зараз воно є важливим методологічним орієнтиром нашого дослідження. У той же час дослідження, які були проведені в акмеології за останні роки, показали, що доцільно розглядати професіоналізм не тільки в діяльнісному контексті, але також у нерозривному зв'язку з особистісним, що якраз співвідноситься з найважливішим методологічним принципом єдності діяльності й особистості [11]. Дійсно, у процесі становлення професіоналізму судово-адміністративної діяльності особистість судді обов'язково розвивається.

Адекватно вивчити й оптимізувати професійну діяльність судді, зокрема в адміністративному процесі України, можна лише з позицій цілісного уявлення про психологічні закономірності будови регуляторних процесів, які забезпечують ефективність будь-якого діяння через саморегуляцію й активність. Остання являє собою систему характеристик індивідуальної поведінки судді, що відображає її швидкісні та варіаційні аспекти. Вона, як слушно зазначають дослідники, опосередковує перебіг природно спричинених властивостей нервової системи на психологічному рівні, зокрема в темпераменті й загальній обдарованості, і постає у вигляді як внутрішніх процесів, так і зовнішніх формовивів [12, с. 132-137].

Рівень робочої мотивації та ентузіазму по відношенню до роботи альтруїстичного змісту (правосуддя) і є змістом професійної мотивації (судді). Адміністративно-правове явище, як продукт свідомості – це результат суддівської інтерпретації у цій галузі суспільних відносин, фактично результат суб'єктивного розуміння певної адміністративної справи певним суддею. Стан мотиваційної сфери судді оцінюється такими показниками, як продуктивність професійної діяльності, оптимізм і зацікавленість у роботі, самооцінка професійної компетентності та міри успішності в роботі з людьми. Звідси розуміння особистості судді набуває вагомого значення для підвищення ефективності діяльності у сфері адміністративного судочинства.

Висновки. На підставі викладеного вважаємо, що суть психічної саморегуляції судді полягає у

здатності керувати власними діями й станами. З цього логічно виникає припущення, що саме для суддів особливо важливим є рівень саморегуляції як одного з універсальних принципів існування організму, що вказує на багаторівневність його функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Смысл : Academia, 2004. – 352 с.
2. Трубников Н. Н. О категориях «цель», «средство», «результат»: монография / Н. Н. Трубников. – М. : Высшая школа, 1967. – 148 с.
3. Юдин Е. Г. Системный подход и принципы деятельности. Методологические проблемы современной науки / Е. Г. Юдин. – М. : Наука, 1978. – 391 с.
4. Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность / В. Н. Карташов; под ред. Н. И. Матузова. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1989. – 218 с.
5. Строгович М. С. Уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности / М. С. Строгович, Л. Б. Алексеев, А. М. Ларин. – М. : Наука, 1979. – 319 с.
6. Зелинский А. Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении / А. Ф. Зелинский. – Харьков : Вища школа, 1986. – 168 с.
7. Еникеев М. И. Психологический словарь / М. И. Еникеев. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 560 с.
8. Психологический словарь / [Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
9. Психологические основы профессиональной деятельности: хрестоматия / [Сост. В. А. Бодров]. – М. : ПЕР СЭ ; Логос, 2007. – 855 с.
10. Носс И. Н. Профессиографический аспект профессиональной психодиагностики / И. Н. Носс // Мир психологии. – 2006. – № 3. – С. 192–203.
11. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / А. А. Бодалев. – М. : Флинта, 1998. – 165 с.
12. Сколозdra М. Роль особистості у професійній діяльності / М. Сколозdra, Р. Байцар // Психологія і суспільство. – 2007. – № 4. – С. 132–137.